

ALLAH'IN VARLIĞININ DELİLLERİNİN KUR'ANÎ TEMELLERİ

Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM*

Allah, o kadar âşikâr, o kadar gerçek bir varlık olmasına rağmen, O, duyu organlarıyla algılanacak ve hissedilecek bir varlık değildir. Allah'ın duyu ve tecrübeye konu olmaması, O'nun başka bir yolla araştırılıp ispat edilmesi, varlığının ve birliğinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu yol da "**akıl yolu**"dur. Allah'ın varlığını ortaya koymada akla çok büyük bir sorumluluk yüklendiğini kutsal kitaplarda, özellikle de Kur'anda görmekteyiz. "*Allah, aklınızı kullanıp düşünesiniz ve gerçeği anlayasınız diye size ayetlerini gösterir.*"⁽¹⁾ Kur'ânda, Allah'ın insana en büyük nimet olarak verdiği aklı inkâr eden, kendi işlerinde ve aklın kullanılması gereken yerlerde onu kullanmayan, Allah'ın ayetlerinden habersiz olan kimseler küçümsenmiş ve nefretle anılmışlardır. Bunlar için Kur'ân şu tesbiti yapar: "*Gökte ve yerde (Allah'ın birliğine, kudret ve azametini delâlet eden) ne kadar âlemler vardır ki, insanlar üzerlerinden geçerler de bunlardan ibret almayıp yüz çevirirler.*"⁽²⁾

Kur'âna göre, akılı, esas işlevi ve görevi olan düşünmeden alıkoymak ve onu engellemek, o aklın sahibini konuşmayan ve düşünmeyen hayvandan da daha aşağı bir seviyeye düşürür.⁽³⁾ Çünkü bu ayette, çevresini düşünüp akletmeyen ve içinde bulunduğu durum üzerinde düşünmeyen, çevresinde olup bitene kulak tıkayan, her hangi bir görüş beyan etmeyen; şahid olduğu olaylar hakkında bir fikri olmayan bir kimse, daha ziyade akılı olmayan ve çevresini idrak edemeyen hayvanlara, hatta hayvanların en aşağı ve değersizine benzetilmektedir. Zira hayvanların bir kısmı bile, gücü nisbetinde durumuna uygun olanı seçer, aleyhine olacak şeylere boyun eymez ve tabiat şartlarına körü körüne kapılmaz; fayda ve zararını gücü nisbetinde gözetir ve ona göre davranışlarını düzenler.

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) el- Bakara (2), 73.

(2) Yusuf (12), 105.

(3) el- Enfâl (8), 22-23.

Halbuki akıllı insan için, Kur'anda, Allah'ın varlığı ve birliğini ortaya koyan bir çok ayet ve işaretler vardır. Bu ayetlerin büyük bir çoğunluğu, Allah'ın isim ve sıfatlarından, tabiat ve orada yaratılan insan, hayvan, bitki ve diğer tabiat varlıklarının yaratılışından, ahiret hayatının mutlaka gerçekleşeceğinden ve ahiret hayatının ahvalinden bahsetmekte ve bu ayetlerin ekserisi, Allah'ın varlığı üzerinde durmakla beraber, özellikle de **Allah'ın birliği, eşsiz ve emsalsizliği üzerinde durmaktadır.** Çünkü Allah'ın varlığının bilinmesi, insan için gayet tabii, açık ve hatta zorunlu olan bir durumdur. Selim bir akla, bozulmamış bir fıtrata sahip olan her insan, normal olarak yaratanını bilir ve tanır; en azından O'nu tanıyan bir ruh taşır; ancak **kibir, inat, gaflet, cehalet** vb. gibi bir takım haricî sebeplerin tesirinde kalanlar, bu aslı ve tabii yaratılışa, fıtrata ters hareket ebebilir. Bu selim fıtrat özelliğini kaybetmiş olan akıllar için artık "**Allah'ın Varlığı**"nı bulmak gibi yüce bir görev de söz konusu değildir. Bu görev sadece, selim ve temiz fıtrati koruyan akıllara yüklenmiş bir görevdir. Çünkü "*Allah, Kıyamet gününde 'biz bundan habersizdik' diye (itiraz etmemeleri için), onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz deyil miyim?' (Onlar da), Evet (buna) şahit olduk dediler*"⁽⁴⁾ Bu ayette geçen "**kâlû belâ**" ifadesinin ezelde mi, ana rahminde mi, yoksa buluş çağında mı dile getirildiği ile ilgili bazı farklı görüşler⁽⁵⁾ olsa da, insan ruhunun Allah'ın varlığı ve birliği ve O'na karşı kulluk şuuruyla yüklendiği konusunda İslâm bilginleri aynı görüşü paylaşırlar.

Bu konuda insanlık, Hak ve Hakikatı, "**Allah'ın Varlığı ve Birliğini Bulma ve Anlama**" yetisi ve yetkisinin akla verilmiş olduğunda ittifak sayılabilecek bir sayıya ulaşmış görünmektedir. Dinler Tarihinden de öğrendiğimize göre, insanlık ister ferdî, isterse toplumsal bazda olsun, değişik tecrübe ve arayışlarıyla, daima Allah'ın varlığını kabullenmiştir. İnsan, var olalı beri, şu veya bu şekilde bir dine inanmakta ve akli bir bedahetle de Allah'ın varlığını kabul edegelmektedir. Bu nedenle, gayet haklı olarak da İmam Matürîdî, "**Allah'ın Varlığı ve Birliğinin Bilinme Yolu**"nun ancak **akilyürütme** yolu olduğunu, bunun vasıtalarının ise dış dünyada, Allah'ın varlığına delalet eden bir takım deliller ve âlametlerle olabileceğini belirtir. Matürîdî'ye göre, dış dünya, "**Kâinât Kitabı**" Allah'a sıfatları yönünden delâlet eden en açık

(4) el- A'râf (7), 172

(5) Daha geniş bilgi ve bazı farklı görüşler için bkz. Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1968, 3. baskı, IV/2323-2333

delillerden birisidir. ⁽⁶⁾

Bilindiği gibi, insanda din duygusu ve inanma hissi fitrîdir. İmanın esasını, ilkesini meydana getiren varlığı, Allah'ı bulma, O'na götüren ipuçları ve O'nu anlayıp kavrayacak aklı meleke de fitrîdir. Matürîdî'ye göre, şayet bu akıl melekesi bozulmadan ve doğru olarak kullanılırsa, insanı, gerçek sığınacak varlık olan Allah'a götürür. ⁽⁷⁾ Netice olarak da imanın ve inancın ilkesi olan **Allah'a ulaşma, fitrî, aklî ve zorunlu bir yol olarak ortaya çıkar**.

Allah'ın varlığı ve birliğine delâlet eden ayetlerin bir kısmı **kozmojiye**, bir kısmı **inayete**, oradaki **gâye ve nizama**, bir kısmı da her ikisine birden işaret etmektedir. Bu meselede birçok kelâmî, felsefî ve ilmî delillere müracaat edildiği halde, insana en ikna edici geleni, insanın kafasına en kolay yatanı ve fıtratına da en uygun olanının Kur'ânda zikredilen deliller olduğu Gazalî, İbni Rüşd, Taftazanî vb. gibi bir takım İslâm düşünürleri tarafından ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kur'ânda, çevremizde olup bitenlere bakmamızı, araştırıp incelememizi, âlemin yapısı üzerinde düşünmemizi, yani "**Kâinât Kitabı**"nı okumamızı isteyen, bu araştırmalar sonucunda düşünen selim akıl sahipleri için âlemi yaratan yüce bir Yaraticının varlığı ve birliğine, güç, kuvvet, kudret sahibi ve eşsiz, emsalsiz, tek bir varlık olduğuna delâlet eden ayetleri üç grupta toplamak mümkündür:

- I) **İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetler,**
- II) **Hayvan ve bitkilerin yaratılışı ile ilgili ayetler,**
- III) **Tabiat ve tabiattakilerin yaratılışı ile ilgili ayetler,**

Birinci gruptaki ayetler, insanın yaratılışı, onun vucut yapısı, organları ve bu organların üstlenmiş olduğu görevleri, beslenmesini, hayatını ve neslini sürdürmesi vb. ni belirttikten sonra, her şeyin insan için yaratıldığını, insana lûfedilen bu sayısız nimetler karşısında insanların kibir, inat ve gafletten uzaklaşarak Allah'a yönelmelerini ve O'na giden yolları aramalarını istemektedir. Kur'an özellikle insanın yaratılışı üzerinde fazlaca durmaktadır. Buna şu bir kaç ayeti misal vermek mümkündür: "*Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi (erkek-dişi olarak) çiftler kıldı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bilgisiyledir. . .*" ⁽⁸⁾ "Allah sizi bir

(6) Ebû Mansur el-Mâtürîdî, Kitabu't- Tevhîd, İstanbul, 1979, s. 129 vd.

(7) el-Mâtürîdî, age. s. 100-102.

(8) Fâtır (35), 11; el Hâc (22), 5.

tek nefisten (Hz. Âdem'den) yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir. . . Sizi annenizin karnında üç türlü karanlık içinde yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz olan Allah'dır. Mülk O'nundur. Ondan başka Tanrı yoktur..."⁽⁹⁾ "(Ey İnsanlar!) Biz sizi dayanıksız bir sudan yaratmadık mı? . . Biz buna güç yetirmişizdir. Ve bizim gücümüz ne büyüktür!"⁽¹⁰⁾ "Kahrolası insan! Ne inkarcıdır! Allah onu neden yarattı? Bir nutfeden (spermadan) yarattı da ona şekil verdi. Sonra onun yolunu kolaylaştırdı. Sonra onun canını aldı ve kabre soktu. Sonra onu dilediği bir vakitte yeniden diriltir."⁽¹¹⁾

"İnsan görmez mi ki biz onu meniden yarattık. Bir de bakarsın ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve **'şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?'** diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. Göklere ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Evet! Elbette kâdirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır. O bir şey yaratmak istediği zaman, o şeye **'ol'** der ve hemen o da olur. "⁽¹²⁾ "Sizi biz yarattık; tasdik etmeniz gerekmez mi? Söyleyin öyleyse, dökmekte olduğunuz meni nedir? Onu siz mi yaratıyorsunuz? Yoksa yaratan biz miyiz? Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve biz, önüne geçilebileceklerden değiliz."⁽¹³⁾ ". . . Allah'ın yanında başka bir Tanrı mı var? Ne kıt düşünüyorsunuz?"⁽¹⁴⁾

Bu ayetlerin dışında, daha bir çok ayette Allah'ın insanları yaratıp onlara şekil verdiği, konuşmayı öğrettiği,⁽¹⁵⁾ her şeyi bir ölçüye göre yaptığı,⁽¹⁶⁾ yapıp yaratanların en güzelinin Allah olduğu,⁽¹⁷⁾ insanı topraktan yaratarak varlığının delili kıldığı, insanlar arasında sevgi ve merhameti meydana getirerek varlığını pekiştirdiği, düşünen akıllar ve milletler için bunda alınması gereken

(9) ez- Zümer (39), 6; en- Nisâ (4), 1.

(10) el- Mürselât (77), 20, 23.

(11) Abese (80), 17-22.

(12) Yâsîn (36), 77-82.

(13) el-Vâkıa (56), 57-60.

(14) en- Neml (27), 62.

(15) er- Rahmân (55), 4.

(16) el- A'lâ (87), 1-5.

(17) el- Mü'minûn (23), 14.

derslerin olduğu, ⁽¹⁸⁾ açıklanmaktadır.

İkinci grubu teşkil eden her çeşit **hayvan ve bitkilerin yaratılışı** ile ilgili ayetlerde, bütün bunların sonsuz ve sınırsız bir kudretin eseri olduğu ve insanın hizmetine verildiği belirtilmektedir. Bu ayetlerden bazıları şunlardır: "Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. . . "⁽¹⁹⁾ "Onlar bakıp görmezler mi ki, biz azımuşşân kudretimizin eseri olmak üzere pek çok faydalı hayvanlar yarattık. . . "⁽²⁰⁾ "Bütün çiftleri O yaratmıştır ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir ki, onların sırtına binip Rabbinizin nimetini anarak: 'Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik' diyesiniz"⁽²¹⁾ "Allah, her hayvanı sudan yarattı. İşte bunların kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür. . . Allah dilediğini yapar ve O her şeye kâdirdir. "⁽²²⁾ "Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki, hem de güzel gıdalar edirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır. "⁽²³⁾

Bu ayetlerin dışında daha bir çok ayette yeryüzünde yaratılan ve yayılan canlı, hayvan ve bitkilerde düşünen topluluklar için Allah'ın varlığı ve birliğini ispatlayan delillerin bulunduğu ortaya konulmaktadır. ⁽²⁴⁾

Üçüncü gruptaki ayetler ise, Allah'ın varlığı ve birliğinin delillerinin en açık bir şekilde **tabiat ve tabiattaki varlıkların yaratılışında** ortaya çıktığını gösteren ayetlerdir. Çünkü burada ay, güneş, yıldızlar, gece ve gündüzün meydana gelmesi, mükemmel işleyen bir tabiat düzeni içinde yer alan yer küresi, dağlar, denizler ve göklerin birbiriyle ahenkli, kusursuz yaratılışı ve bunların işleyişi, yer yüzünün mevsimden meysime değişerek rengarenk olması, insanın yaratılış ve yaşayışına en uygun bir biçimde atmosferi, acı, tatlı suları, yiyecek, giyecek, nakil vasıtaları, denizden ve karadan çıkarılan gıdaları, zinet eşyaları, takıları, canlıların hayat kaynağı olan su, onun habercisi rüzgâr, ölü toprağı canlandıran yağmur, insanı ısıtan ateş vb. daha nice varlıkların hepsinin

(18) er- Rûm (30), 24.

(19) en- Nahl (16), 66.

(20) Yâsîn (36), 71.

(21) ez- Zuhruf (43), 5.

(22) en- Nûr (24), 45; Fâtır (35), 27-28

(23) en- Nahl (16), 67.

(24) Bkz. el, - Bakara (2), 164; el- Mülk (67), 19; el- Mü'minûn (23), 21-22; en- Nahl (16), 12-14, 66; Eş- Şûrâ (42), 29.

yaratılışı ve insanın emrine amade kılınışı, hep o insana Allah'ın varlığı ve birliğini hatırlatmaya çalışan ayetlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır: "Allah, geceyi gündüz içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar; güneş ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akar gider. İşte (bütün bunları yapan) Rabbiniz Allah'tır, mülk O'nundur. O'nu bırakıp kendilerine taptıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Eğer onları (putları) çağırırsanız, sizin çağırmanızı işitmezler. İşittiklerini var saysak bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin (onları Allah'a karşı) ortak koşmanızı da reddederler. Bunu sana, her şeyden haberi olan (Allah'tan) başka hiç kimse haber veremez."⁽²⁵⁾

"O ki, birbiriyle ahenk içinde olan yedi göğü yaratmıştır. Çok merhametli olan Allah'ın yaratışında hiç bir uygunsuzluk göremezsiniz. Gözünü çevir de bir bak bakalım, bir bozukluk görebiliyor musun? İki defa gözünü çevirip bak; göz aciz ve bitkin halde sana dönecektir."⁽²⁶⁾
 "(İnsanlar) göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?"⁽²⁷⁾ "O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Diğer yıldızlar da Allah'ın emri ile hareket ederler. Hiç şüphesiz ki bunlarda düşünen bir millet için pek çok deliler vardır. Yeryüzünde sizin için rengarenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için büyük bir ibret vardır. . ."⁽²⁸⁾ "Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için bir çok ayetler vardır. . . Sizin yaratılışınızda ve (Allah'ın) yeryüzünde yaydığı canlılarda, kesin olarak inanan bir topluluk için ibret verici işaretler vardır.

Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır. İşte sana gerçek olarak okuduğumuz bunlar Allah'ın ayetleridir. Artık Allah'dan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?"⁽²⁹⁾ "Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır. Kendi nefsinizde bile ibretler vardır. Görmüyor musunuz?"⁽³⁰⁾

(25) Fâtır (35), 14.

(26) el- Mülk (67), 3-4.

(27) el- Ğâşiye (88), 18-20.

(28) en- Nahl (16), 12.

(29) el- Câsiye (45), 3-6.

(30) ez- Zâriyât (51), 20-21.

"O'nun delillerinden birisi de, gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda anlayanlar için çıkarılacak dersler vardır. . . işiten kavimler için ibretler vardır. Yine O'nun delillerinden ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşeği gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır. " (31)

"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) herbiri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip ayetleri açıklamaktadır. Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır. Yeryüzünde yanyana bulunan arazi parçaları, üzüm bağları, ekin tarlaları, dallı-budaklı hurmalıklar vardır. Hepsi de aynı sudan sulandığı halde, onları lezzetçe birbirinden farklı ve üstün kıldık. Muhakkak ki bunlarda akli eren insanlar için ibretler vardır. " (32)

Allah'ın varlığını ispat için kullanılan bazı ayetlerin Hz. Peygamber'in hadislerinde de yer aldığını görmekteyiz. İbni Abbas, Peygamberin yanında kaldığı bir gecede, sabaha doğru peygamberle beraber kalkarlar ve dışarı çıkarak göğe bakarlar ve şu ayetleri okurlar: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde, akılları tam olanlar için ibret vardır. Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerle yerin yaratılışını düşünürler de: 'Rabbimiz, bunu boş yere yaratmadın! Münezzehsin! Bizi ateş azabından koru! (derler). " Hz. Peygamber bu gökyüzünü seyirden sonra evine döner, misvak kullanıp, abdest, alarak namaz kılar ve yatar. . . " (33) Yine Hz. Peygamber yatmadan önce okunacak dualar arasında: "Allah'ım! Evvel Sen'sin, Sen'den önce hiçbir şey yoktur. Âhir Sen'sin, Sen'den sonra (bâkî ve ebedi) hiç bir şey olmayacaktır. " (34) duasını okumayı tavsiye etmiştir.

Yemen halkından bir topluluk Hz. Peygamber'e gelerek: Yâ Rasûlallah,

- (31) er- Rûm (30), 24-25, 27; ayrıca bkz. el- Bakara (2), 28-29, 164; ez- Zuhruf (43), 11-14; en- Nahl (16), 79; İbrahim (14), 32-34;
- (32) er- Ra'd (13), 2-4.
- (33) Mislim, et- Tahare, bâb-ı misvak.
- (34) Müslim, ez- Zikr ve'd- Dûâ, Bâb-ı Mâyeküü inde'n- Nevm,

dini ve âlemin ilk yaratılışını öğrenmeye geldik derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Allah vardı ve O'ndan önce hiç bir şey yoktu." ⁽³⁵⁾ diye cevap verir.

İnsanları hem bu dünyada, hem de âhirette mutlu kılmayı amaçlayan Kur'ân-ı Kerim, muhatabına bir takım emir ve yasakları bildirir ve onu bilgilendirirken, muhatabın psikolojisini daima dikkate almıştır; "bu muhatabı ikna için onun bünyesinde ve dış âlemde kendisiyle ilgili, hayatta her zaman gördüğü, tecrübe ettiği ve faydalandığı eşya ve hadiselerden deliller göstermiştir. Bu deliller, ilmî ve mantıkî tefekkür sistemine erişmemiş, basit düşünceli avamı tatmin eder; çünkü insanla ilgilidirler ve onun hayatını konu edinmişlerdir, bedihîdirler. Mütefekkir dimaları da doyururlar; çünkü tafsilatıyla ve ayrıntılı olarak tahlil edilince bir çok mantıkî temellere isnad ettikleri görülür." ⁽³⁶⁾ Kur'ân'ın ortaya koymuş olduğu "**Allah'ın Varlığı ve Birliği**" ile ilgili delillerin bazı özelliklerini şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Kur'ân delilleri, mucizelerden daha ziyade, mantığa dayalı, akla hitab eden, ikna edici delillerdir. ⁽³⁷⁾ İnsanın zaaflarından faydalanma ve onları korkutma yerine, düşündürme, araştırma, sorgulama, makulleştirme ve ikna etme yolunu tercih etmiştir. ⁽³⁸⁾

2. Diğer Allah'ın varlığını ispat için kullanılan delillerin zamanının dolması, modasının geçmesi, yahutta herkesi ilgilendirmemesi gibi bazı zaafı söz konusu olduğu halde, Kur'ân delillerinin evrensel, zaman ve zeminlerin eskitemediği ve çağını geçirmediği bir güncelliğe sahip ve gayet apaçık, genel-geçer deliller olduğu görülür. Bu nitelikler Kur'ânın da ana nitelikleridir. Çünkü o, bütün insanlara gönderilmiş ilâhî bir kitaptr.

3. Bir çok filozof ve teoloğun kullandığı delillerin kaynağı olan Kur'ân delilleri, insan tabiatına, fıtratına uygun, kolay anlaşılabilen ve insanları kolay etkileyen delillerdir. Buna örnek olması açısından şu hadiseyi burada zikretmek uygun olur: Bedir savaşından sonra, müşrik esirlerin salıverilmesiyle ilgili olarak Medine'ye gelen Cübeyr b. Mut'im, bir akşam namazı esnasında Hz. Peygamber'in et-Tûr sûresini okuyuşunu dinler. Şu âyetleri duyunca: "Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi

(35) Buharî, et- Tevhîd, Ve kâne arşuhü ale'l- mâ'.

(36) Bekir Topaloğlu, İslâm Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vacib), Ankara, 1979.

(37) Bkz. el- Bakara (2), 73.

(38) Bkz. el- Mâide (5), 104.

yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar. ⁽³⁹⁾ o kadar etkilenir ki, 'Neredeyse kalbim yerinden çıkaçaktı' ⁽⁴⁰⁾ demekten kendini alamaz.

4. Kur'anın ortaya koyduğu Allah'ın varlığını ispata çalışan delillerin en büyük özelliklerinden birisi de natüralist, materyalist ve ateist anlayışlara geçit vermemesidir. Çünkü bu anlayışlar, Allah'ın varlığını inkar ettikleri gibi, tabiat ve orada gerçekleşen hayatı de de madde ve tesadüfe bağlarlar; madde ve tabiatın ötesinde bir yaratıcı, nâzım bir yüce varlığa, güç ve kuvvete inanmazlar. ⁽⁴¹⁾ Halbuki Kur'ân, şursuz ve ölü maddeden kendiliğinden bir hayatın çıkamayacağını, tabiatta hiç bir şeyin kör bir tesadüfün eseri olmadığını, tabiata ve maddeye hayat verenin ancak Allah olduğunu şöyle açıklar: "Ey Kâfirler! Siz ölü iken sizi diriltten (dünyaya getirip hayat veren) Allah'ı nasıl inkar ediyorsunuz? Sonra O, sizi öldürecek, tekrar diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz. ⁽⁴²⁾ "Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği çatlatandır, ölüden diriye çıkarandır, diriden de ölüyü çıkarandır. İşte Allah budur. O halde (haktan) nasıl dönersiniz? O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir" ⁽⁴³⁾ "...Yeryüzünü ölümünün ardından O canlandırır. . . Sizi topraktan yaratması, O'nun (varlığının) delillerindendir. . . ⁽⁴⁴⁾ "...(Her türlü) işi kim idare ediyor? (diye o kâfirlere sorulunca, onlar da) "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (O'na âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?" ⁽⁴⁵⁾ "Allah, gökleri ve yeri yerli yerince yaratmıştır. . . ⁽⁴⁶⁾ "Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar döner. İşte bu azîz ve alim olan Allah'ın takdiridir. Ay için de bir takım yörüngeler tayin ettik. . . Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri yörüngelerinde dönerler. ⁽⁴⁷⁾ ". . . O, her an yaratma halindedir. ⁽⁴⁸⁾ ve "Allah, yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır. ⁽⁴⁹⁾

(39) et- Tûr (52), 35-36.

(40) Bkz. Buharî, Tefsiru'l- Kur'ân; Müslim, Salât,

(41) Bkz. el- Câsiye (45), 24.

(42) el- BAKara (2), 28; Âli İmrân (3), 27.

(43) el- En'âm (6), 95-96 ve devamı.

(44) er- Rûm (30), 19-20.

(45) Yûnus (10), 31.

(46) el- Câsiye (45), 22.

(47) Yâsîn (36), 38-40.

(48) er- Rahmân(55), 29.

Bu ve benzeri daha bir çok ayet, kâinatta mevcut bulunan ve akıllara hayret verici yaratılışın ve bunların bağlı bulunduğu nizam, ahenk ve uyumun, şuarsuz madde ve kör bir tesadüfün değil de, sonsuz hikmet, ilim, irade, mutlak bir kuvvet ve kudrete sahip şuurlu bir varlığın eseri olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün bu ayetler, akl-ı selim sahibi, kalb ve kafa gözü açık, insaf ehli insanlar için geçerli ve anlamlıdır. Yoksa inkar batağına saplanmış, cahil, inatçı, inançsızlığı şuurlu bir şekilde kendisine yol edinmiş, itirazın ötesinde başka bir yolu olmayanlar için ise delil bulmak mümkün değildir. Onlara hangi esasa dayanan delil getirirseniz getirin, onları asla ikna edemezsiniz. Bunlar için Kur'ân: *"Onlara gökten bir kapı açsak ve oradan yukarı çıksalar, yine de: 'Gözlerimiz boyandı; belki de bize büyü yapılmıştır' derler. "* *"Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerirken, onlar hala buna inanmazlar."*⁽⁵⁰⁾ *"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler."*⁽⁵¹⁾ Çünkü onların gözleri ve kapları perdelenmiştir ve hakikatları asla göremezler.⁽⁵²⁾ İşte bu *"kâfirlerin küfrü, Rableri katında kendileri için ancak azabı artırır; onların küfrü kendilerine zarardan başka bir şey getirmez."*⁽⁵³⁾ Ama yine de bunlar açıkça Allah'ın olmadığını, en azından olmaması gerektiğini savunmaktan da geri duramamışlardır.

Allah'ın Varlığı ve Birliğine delâlet eden ayetleri, kelâmcı ve filozoflarca kullanılan deliller açısından tahlil ececek olursak, bunlar arasında Kozmolojik delillerden **"Hudûs"** ve **"İmkân"**a ait olanlarla, Teleolojik delil serisinden **"Gâye"** ve **"Nizam"**a; **"İhtira"** ve **"İnayet"**e zemin teşkil edenler de mevcuttur. Bir başka ifadeyle, belki bu delilleri kelâmcı ve filozofların kullandığı şekli ile doğrudan doğruya değilse bile, onların delillerinin alt-yapısını teşkil edecek şekilde Kur'ân ayetlerini bulmak mümkündür. İbni Rüşd, doğrudan Kur'ânda yer almadığı gerekçesi ile kelâmcıların sıkça kullandığı **Hudûs** delili ile filozfların sıkça kullandığı **İmkân** delilini eleştirmiş; onun yerine Allah'ı bilmenin şer'i, Kur'ânî iki yolunun olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar ona göre: **"İnayet"** ve **"İhtira"** yollarıdır.⁽⁵⁴⁾ Yine İbni Rüşd, İslâm kelâmcılarını, Allah'ın varlığını ispat için kullandıkları deliller ve dine soktukları bazı aşırılıklar ve anlaşmazlıklar

(49) es- Secde (32), 7.

(50) el- Hicr (15), 13-15.

(51) Yusuf (12), 105.

(52) Bkz. el- Bakara(2), 7; el- Câsiye (45), 23.

(53) Fâtr (35), 39.

nedeniyle de eleştirmiştir. Çünkü ona göre, bu kelâmî ve felsefî deliller, herkesin kolay bir biçimde anlayabileceği Kur'anî delileri geri plana itmiştir.

Bazı bu gibi olumsuz bakış açıları olsa da, insanın hiç bir zaman akıl, tefekkür, tezekkür, tedebbür ve nazar yolundan vaz geçmemesi gerekir; çünkü Kur'an'ın bizzat kendisi teemmül, tefekkür, tedebbür, tezekkür ve nazar etmeyi emretmektedir. Öyleyse burada takip edilmesi gereken en iyi yol, yine bizzat Kur'an'ın yoludur.

(54) Bilgi için bkz. İbni Rüşd, İbni Rüşd'ün Felsefesi, çv. Nevzat Ayasbeyoğlu, Ankara, 1955, 53-54.